

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

**«ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
ПСИХОЛОГІЇ»**

**Комплекс навчально-методичного забезпечення
для підготовки аспірантів за спеціальністю
053 «Психологія»
очна форма навчання**

Рекомендовано Вченою радою ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Теоретичні і методологічні проблеми психології : комплекс навчально-методичного забезпечення для підготовки аспірантів за спеціальністю 053 «Психологія» / Укл. : С. Ю. Гуцол. – К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2016. – 38 с.

Навчальне видання

Теоретичні і методологічні проблеми психології
Комплекс навчально-методичного забезпечення
для підготовки аспірантів за спеціальністю
053 «Психологія»
очна форма навчання

Укладач: Гуцол Світлана Юріївна, доктор психологічних наук, доцент.

Відповідальний редактор: Волянчук Наталія Юріївна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології і педагогіки

Рецензент: Свідло Тетяна Миколаївна, к. філос. наук, доцент кафедри філософії

Анотація

Предметом навчальної дисципліни «Теоретичні і методологічні проблеми психології» є теоретико-методологічні проблеми наукового пізнання та практичної діяльності у психології: історичні передумови і логіка розвитку психологічної науки, базові атрибути теоретико-методологічного аналізу, пояснювальні принципи, основні методологічні підходи в психології, кризи та шляхи їх подолання. Метою навчальної дисципліни є формування в аспірантів здатностей переосмислювати наявні теоретико-методологічні проблеми та створювати нове цілісне психологічне знання; ставити і розв'язувати значущі теоретичні і методологічні проблеми психології, забезпечувати саморозвиток і самовдосконалення шляхом наукової рефлексії актуальних теоретико-методологічних проблем психології.

Аннотация

Предметом учебной дисциплины «Теоретические и методологические проблемы психологии» являются теоретико-методологические проблемы научного познания и практической деятельности в психологии: исторические предпосылки и логика развития психологической науки, базовые атрибуты теоретико-методологического анализа, объяснительные принципы, основные методологические подходы в психологии, кризисы и пути их преодоления. Целью учебной дисциплины является формирование у аспирантов способностей переосмысливать существующие теоретико-методологические проблемы и создавать новое целостное психологическое знание; ставить и решать значимые теоретические и методологические проблемы психологии, обеспечивать саморазвитие и самосовершенствование путем научной рефлексии актуальных теоретико-методологических проблем психологии.

Summary

The subject of discipline «Theoretical and methodological problems of psychology» is theoretical and methodological issues of scientific knowledge and practice in psychology: historical background and logic of development of psychological science, basic attributes of theoretical and methodological analysis, explanatory principles, major methodological approaches in psychology, crises and ways to overcome them. The purpose of the discipline is to develop postgraduate students' skills to rethink existing theoretical and methodological issues and to create new holistic psychological knowledge, to formulate and solve significant theoretical and methodological problems of psychology, to provide self-development and self-improvement through scientific reflection of current theoretical and methodological problems of psychology.

З М І С Т

I.	Загальні відомості.....	5
II.	Розподіл навчального часу.....	5
III.	Мета і завдання навчальної дисципліни.....	6
IV.	Зміст навчального матеріалу.....	7
1.	Розподіл навчального часу за темами.....	7
2.	Лекційні заняття.....	10
3.	Семінарські заняття.....	24
4.	Самостійна робота аспіранта.....	26
V.	Індивідуальні завдання.....	27
VI.	Контрольні роботи.....	28
VII.	Методичні вказівки.....	29
VIII.	Рекомендована література.....	28
Додаток А.	Рейтингова система оцінювання.....	31
Додаток Б.	Рекомендована тематика рефератів.....	34
Додаток В.	Перелік питань до екзамену.....	36

I. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Навчальна дисципліна «Теоретичні і методологічні проблеми психології» передбачена навчальним планом факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (КПІ ім. Ігоря Сікорського), розробленим відповідно до освітньо-наукової програми третього освітньо-наукового рівня доктор філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Навчальна дисципліна «Теоретичні і методологічні проблеми психології» має статус нормативної і належить до циклу дисциплін загальної підготовки аспірантів.

Предметом навчальної дисципліни «Теоретичні і методологічні проблеми психології» є теоретико-методологічні проблеми наукового пізнання та практичної діяльності у психології: історичні передумови і логіка розвитку психологічної науки, базові атрибути теоретико-методологічного аналізу, пояснювальні принципи, основні методологічні підходи в психології, кризи та шляхи її подолання.

Навчальну базу дисципліни «Теоретичні і методологічні проблеми психології» становлять знання отримані при вивченні різноманітних курсів, що спрямовані на розкриття теоретичних та методологічних основ психологічної науки, а також формування вмінь та навичок обробляти й аналізувати необхідну інформацію для рішення актуальних проблем, проводити критичний аналіз і синтез нових ідей психології.

Навчальна дисципліна «Теоретичні і методологічні проблеми психології» вивчається протягом одного семестру, в загальному обсязі 180 годин: аудиторної роботи – 18 годин, з яких лекції – 12 годин, семінарські заняття – 6 годин; самостійна робота 162 години. Розподіл навчального часу та темами наведено у тематичному плані.

Комплекс навчально-методичного забезпечення містить плани лекційних та семінарських занять, що дає можливість аспірантам ознайомитися із лекційним змістом навчального матеріалу, який опрацьовувався на відповідних заняттях.

На консультаціях згідно зі встановленим графіком опрацьовується складний для засвоєння навчальний матеріал.

Навчальний матеріал занять, на яких аспіранти були відсутніми, вивчається ними самостійно; контроль засвоєння матеріалу при цьому здійснюється у формі співбесіди в час, призначений для проведення консультацій, та в порядку, визначеному положенням про РСО.

Методика оцінювання рівня засвоєння матеріалу навчальної дисципліни передбачає використання рейтингової системи оцінювання. Шкала оцінювання – університетська. Формою семестрового контролю є письмова екзаменаційна контрольна робота.

II. РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ

Розподіл навчальних годин викладено відповідно до робочого навчального плану.

Форма навчання	Всього	Розподіл навчального часу за видами занять			Семестрова атестація	
	Кредитів	Годин	Лекції	Семінарські заняття		
Очна	6	180	12	6	162	Екзамен

III. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою навчальної дисципліни є формування в аспірантів:

- здатності переосмислювати наявні теоретико-методологічні проблеми та створювати нове цілісне психологічне знання;
- здатності ставити і розв'язувати значущі теоретичні і методологічні проблеми психології, знаходити, обробляти й аналізувати необхідну інформацію для рішення актуальних теоретичних і методологічних проблем психології;
- здатності забезпечувати саморозвиток і самовдосконалення шляхом наукової рефлексії актуальних теоретико-методологічних проблем психології.

Основні завдання навчальної дисципліни

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми аспіранти після засвоєння навчальної дисципліни мають продемонструвати такі результати навчання:

ЗНАННЯ:

- основних етапів розвитку та змін парадигм в еволюції психології;
- історії методологічних пошуків у психології;
- ролі та місця базових принципів у розвитку психологічної науки;
- основних методологічних підходів у психології;
- загальнонаукових (філософських) концепцій та теорій розвитку науки;
- сучасних психологічних систем та інтегративних концепцій;
- внеску фундаторів світових та вітчизняних психологічних шкіл у розкриття предмету і конструювання методів дослідження;
- засад міжпредметного методологічного синтезу та спроб його реалізації;
- сучасних тенденцій, напрямів і закономірностей розвитку вітчизняної та світової психологічної науки в умовах глобалізації та інтернаціоналізації;

УМІННЯ:

- орієнтуватись у логічній побудові психологічного знання;
- виокремлювати теоретичну, методологічну та історико-психологічну складові феноменів психологічного знання;
- синтезувати відомості про ті або інші предмети дослідження шляхом побудови теоретичних моделей;
- застосовувати холістичний підхід до вивчення психічних явищ;
- критично осмислювати та толерантно ставитись до наукових доробок різних наукових шкіл;
- структурувати теоретико-методологічне знання, володіти навичками його моделювання;
- оцінювати евристичну цінність і методологічну обґрунтованість сучасних наукових пошуків у психологічній царині;
- проводити порівняння основних методологічних підходів у психології;
- виявляти проблеми і суперечності, аналізувати психологічні явища;
- екстраполювати психологічні знання на широке коло процесів дослідницько-інноваційної діяльності;

досвід:

- проводити критичний аналіз, оцінку і синтез нових ідей та соціально-психологічних явищ;
- використовувати у професійній діяльності базові загальні знання з різних наук для здійснення міждисциплінарних досліджень;
- адаптувати і узагальнювати результати сучасних психологічних досліджень для вирішення наукових і практичних проблем.

IV. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Назви розділів і тем	Кількість годин			
	Всього	у тому числі		
		Лекції	Семинарські заняття	СР
1	2	3	4	5
Розділ 1. Методологічні і теоретичні основи психології				
Тема 1.1. Базові атрибути теоретико-методологічного аналізу в психології	10	2	-	8
Тема 1.2. Проблема категоріального апарату психології	10	2	-	8
Тема 1.3. Пояснювальні принципи психології	13	-	-	13
Тема 1.4. Основні методологічні підходи в психології	12	-	2	10
Тема 1.5. Методологічний паралелізм у психології	13	-	-	13
Контрольні заходи	не передбачено			
Разом за розділом 1	58	4	2	52
Розділ 2. Теоретико-методологічні проблеми психології в сучасній науковій рефлексії				
Тема 2.1. Історичні передумови і логіка розвитку психологічної	13	-	-	13
Тема 2.2. Поняття про наукові парадигми в психології	12	-	2	10
Тема 2.3. Проблема кризи в психології та шляхи її подолання	12	-	2	10
Тема 2.4. Типи наукової раціональності в психології	10	2	-	8
Тема 2.5. Постнекласична раціональність у сучасній психологічній науці	10	2	-	8
Тема 2.6. Методологічні «повороти» в сучасній психології	10	2	-	8
Тема 2.7. Міждисциплінарні дослідження в сучасній психології	10	2	-	8
Реферат	15	-	-	15
Разом за розділом 2	92	8	4	80
Екзаменаційна контрольна робота	30	-	-	30
Всього годин	180	12	6	162

1. Розподіл навчального часу за темами

Розділ 1. Методологічні і теоретичні основи психології

Тема 1.1. Базові атрибути теоретико-методологічного аналізу в психології

Сутність наукового пізнання. Пізнання і практика. Суб'єкт та об'єкт пізнання. Рівні пізнання: емпіричне і теоретичне. Теорія як складова наукового

пізнання. Визначення теорії науки. Характеристика теорії: системність теорії; теорія як узагальнення фактів; функції теорії (пояснювальна, передбачення, практична, синтетична, методологічна). Елементи теорії: наукова ідея (концепція), принцип, поняття, категорія, судження, висновок.

Визначення методології науки. Рівні методології: філософський, загальнонауковий, конкретнонауковий, методико-технологічний. Функції методології науки (В.В. Рибалка). Рівні професійного методологування – філософсько-епістемологічний, рівень загальнонаукової методології, конкретнонауковий, рівень методу і методики дослідження; методологічні настановлення в сучасній психології – ригоризм, лібералізм, плюралізм, монізм, амбівалентність тощо.

Тема 1.2. Проблема категоріального апарату психології

Принцип відкритості категоріального апарату. Категоріальний лад сучасної психології: за Б.Ф. Ломовим – відображення, діяльність, спілкування, особистість; за М.Г. Ярошевським, – дія, образ, мотивація, психосоціальне відношення, особистість; за В.А. Роменцем, – ситуація, мотивація, дія, післядія; вчинковий канон історичного розвитку психологічної науки; системи психології за Н. Смітом – як втілення провідного локусу причинності; єдина теорія психічних процесів Л.М. Веккера – екстероцептивні (когнітивні), інтероцептивні (емоційні), пропріоцептивні (регулятивно-вольові) процеси та наскрізні процеси (пам'ять, уява, увага); інтегральні характеристики психіки – мовлення і свідомість; тлумачення форм психічного життя, за О.Б. Старовойтенко (класи інтелектуальних, спонукальних, почуттєвих, мнемічних, експресивних, свідомих, несвідомих психічних форм).

Тема 1.3. Пояснювальні принципи психології

Визначення та класифікація принципів психології: загально філософські принципи; загальнопсихологічні принципи; конкретно-наукові (галузеві) принципи.

Загальнофілософські принципи: принцип історизму, принцип системності, принцип діалектичного протиріччя, принцип єдності якості та кількості, принцип діалектичного заперечення, принцип розвитку.

Класифікація загальнопсихологічних принципів. Сутність основних принципів психології. Система основних принципів психології за О.М. Ткаченко: принцип детермінізму, принцип відображення, принцип єдності психіки та діяльності, принцип розвитку, принцип системності.

Конкретнонаукові принципи: принципи соціальної психології, принципи інженерної психології, принципи педагогічної психології, принципи практичної психології та ін.

Тема 1.4. Основні методологічні підходи в психології

Визначення методологічного підходу у психології. Співвідношення принципу та підходу у психології. Основні методологічні підходи у психології.

Особистісний підхід у психології. Складові особистісного підходу як методологічного інструменту. Основні тенденції представленості особистісного підходу: особистісно-доцентрована та особистісно-відцентрована. Індивідуальний підхід як складова особистісного підходу.

Віковий підхід як складова особистісного підходу.

Діяльнісний підхід у психології: сутність та використання до: 1) розуміння сутності психічного, його походження, призначення, можливостей прояву; 2) формування, розвитку, корекції психічного.

Сутність системного підходу у психології. Рівні вивчення психічних явищ в аспекті системного підходу (вивчення людини в системі суспільних відносин; вивчення структури особистості, діяльності, спілкування; вивчення психічних процесів, психічних станів; вивчення фізіологічної основи психічної діяльності).

Тема 1.5. Методологічний паралелізм у психології

Об'єктивний і суб'єктивний методи. Номотетичний та ідіографічний підходи. Природничо-наукова і гуманітарна парадигми. Пояснювальна й описова психології. Q та R – методології. Гіпотетико-дедуктивний та емпірико-індуктивний методи. Методологічна триангуляція. Холістичний підхід.

Розділ 2. Теоретико-методологічні проблеми психології в сучасній науковій рефлексії

Тема 2.1. Історичні передумови і логіка розвитку психологічної науки

Психологія стародавнього світу. Психофізичний дуалізм. Експериментальна психологія і класичні школи (асоціативна психологія, структуралізм і гештальтизм, функціональна психологія, біхевіоризм, психологічний енергетизм, психологія діяльності) в боротьбі за цілісне вивчення психіки. Шляхи подолання розриву академічної (теоретичної) та емпіричної (практичної) психології: культурно-історичний, психотехнічний і моделюючий, у т. ч. системно-мислєдіяльнісний підходи.

Тема 2.2. Поняття про наукові парадигми в психології

Поняття наукової парадигми. Типологія парадигм і моделі світоустрою, що їм відповідають. Природничо-наукова і соціально-культурна парадигми (В.А. Барабанщиков). Позитивістська і гуманістична парадигми (А.В. Юркевич). Природничо-наукова і герменевтична парадигма (Л. Гараи, М. Кечке). Природничо-наукова і гуманітарна парадигми (О.І. Єфремова). Тенденція просування наукової психології від природничо-наукової орієнтації до гуманітарної.

Тема 2.3. Проблема кризи в психології та шляхи її подолання

Поняття кризи у розвитку психології як науки та її основні ознаки. Культурно-історичні і внутрішньонаукові (ідейно-концептуальні) детермінанти розвитку психології. Культурна психологія, аксіологічна психологія, антропологічна психологія, раціогуманістична психологія, органічна психологія тощо як відповіді на розв'язання кризової ситуації в методології психологічної науки.

Тема 2.4. Типи наукової раціональності в психології

Поняття «нормальної науки» та наукової революції за Т. Куном. Наукові постулати наукового пізнання за Г. Фоллмером.

Класичний, некласичний та постнекласичний етапи розвитку психології: часові межі та загальна характеристика. Дисциплінарна онтологія класичної психології (за О.Г. Асмоловим). Дисциплінарна онтологія некласичної психології (за Д.О. Леонтьєвим). Постнекласична раціональність у психології (за М.С. Гусельцевою). Методологічні ознаки постнекласичної раціональності у психології: парадигмальна толерантність, надрефлексивність та соціальне

конструювання. Тріада психологічних раціональностей у психології (В.О. Татенко).

Періодизація психологічної науки за критерієм співвідношення об'єкта і суб'єкта наукового пізнання. Розвиток принципу суб'єктності в психології: від психології суб'єкта до психології буття людини.

Тема 2.5. Постнекласична раціональність у сучасній психологічній науці

Історіогенез і методологічні засади постнекласичної психологічної науки. Концептуальні підходи як передумови постнекласичної психології: теорія нестационарного Всесвіту, синергетична теорія, теорія єдності біо- та ноосфер. Ознаки постнекласичної науки за І. Пригожиним: цілісність, складність, темпоральність. Предметне знання (категорії), постнекласична методологія (способи організації), цінності суб'єкта пізнання (світоглядні орієнтації). Соціальний конструктивізм. Концепція конструювання реальності у сучасному психологічному дискурсі.

Методологічні принципи постнекласичної психології. Принцип полідетермінації (соціальної детермінації та само детермінації). Антиципація як принцип психічної організації. Принцип системної будови предмету дослідження (рівневої, ієрархічної організації психічного, врахування інших рівнів: фізіологічного, логічного, соціального; системного розгляду природних і соціальних і особистісних чинників). Принцип розвитку (єдність онто-, соціо- та актогенезу). Принцип діяльнісного опосередкування (посередники, медіатори). Психіка як суб'єктивне відображення об'єктивного світу. Принцип особистісного підходу (в інтеріоризації-екстеріоризації, композиції-декомпозиції досвіду).

Тема 2.6. Методологічні «повороти» в сучасній психології

Поняття «повороту» в сучасних гуманітарних дослідженнях. Методологічні «повороти» другій половині ХХ – початку ХХІ ст. Антропологічний, онтологічний, герменевтичний, лінгвістичний, іконічний, прагматичний, теологічний, перформативний, медіальний, наративний, просторовий та інші повороти та їх вплив на розвиток психологічної науки.

Тема 2.7. Міждисциплінарні дослідження в сучасній психології

Сутність понять: міждисциплінарність, мультідисциплінарність, кросдисциплінарність, трансдисциплінарність. Міждисциплінарний дискурс як одна із ознак сучасної постнекласичної науки. Синергетика як міждисциплінарний науковий напрям. Семіотика. Психологічна герменевтика. Соціальний конструктивізм. Концепція конструювання реальності у сучасному психологічному дискурсі. Проблема автентичності особистості в соціально-сконструйованому світі. Дискурсивна психологія. Наративна психологія. Проектна парадигма в психології. Проблеми самопроекування особистості. Фрактальний підхід у психологічній науці. Культурна психологія. Крос-культурні дослідження в психології.

2. Лекційні заняття

Лекція 1. Базові атрибути теоретико-методологічного аналізу в психології (2 год.)

Тема 1.1. Базові атрибути теоретико-методологічного аналізу в психології

Перелік основних питань:

1. Сутність наукового пізнання.
2. Теорія як складова наукового пізнання.

3. Визначення методології науки її рівні та функції.
4. Рівні професійного методологування.

Завдання на СР:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Визначити сутність наукового пізнання.
2. Розкрити зміст понять «пізнання» і «практика».
3. Охарактеризувати суб'єкт та об'єкт пізнання.
4. Виокремити рівні пізнання: емпіричне і теоретичне.
5. Визначити теорію як складову наукового пізнання.
6. Надати визначення теорії науки.
7. Охарактеризувати теорію як узагальнення фактів.
8. Визначити функції теорії
9. Виокремити елементи теорії.
10. Виокремити та охарактеризувати рівні методології: філософський, загальнонауковий, конкретнонауковий, методико-технологічний.
11. Розкрити функції методології науки (В.В. Рибалка).
12. Проаналізувати рівні професійного методологування.

Література:

Основна: 1-3; 6.

Додаткова: 2; 3-5.

Конспект лекції

Наукове пізнання – це форма процесу пізнання, головною функцією якого є вироблення й теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність. У структурі наукового пізнання виокремлюються емпіричний і теоретичний рівні. У найбільш загальному розумінні емпіричне дослідження є знанням про явище, а теоретичне – про його сутність.

Емпіричне дослідження – це такий рівень наукового пізнання, зміст якого головним чином отримано з досвіду, із безпосередньої взаємодії людини з об'єктивною дійсністю. На емпіричному рівні здійснюється спостереження об'єктів, фіксуються факти, проводяться експерименти, встановлюються емпіричні співвідношення та закономірні зв'язки між окремими явищами.

Теоретичний рівень наукового пізнання є більш високим ступенем дослідження дійсності, де об'єкт постає з боку тих його зв'язків і відносин, які недоступні безпосередньому чуттєвому вивченню. На цьому рівні створюються системи знань, теорій, у яких розкриваються загальні та необхідні зв'язки, формулюються закони в їх системній єдності та цілісності.

Наукове пізнання виконує функції опису, пояснення, розуміння, передбачення.

Опис - функція наукового пізнання й етап наукового дослідження, що складається у фіксації даних експерименту за допомогою визначеної системи позначень. (Види опису: емпіричний опис, теоретичний опис)

Пояснення - виявляється в розкритті сутності об'єкта, який досліджується; воно здійснюється шляхом показу того, що об'єкт, який пояснюється, діє за визначеним законом.

Розуміння - властива свідомості форма освоєння дійсності, що означає розкриття і відтворення змісту предмета. У науці розуміння припускає використання спеціальних методологічних правил і постає як інтерпретація.

Передбачення - обґрунтоване припущення про майбутній стан явищ природи і суспільства або про явища, невідомі у даний час, але підлягають виявленню, заснованому на відкритих наукою законах розвитку природи і суспільства.

Прогнозування - один з видів передбачення, спеціальне дослідження перспектив деякого явища. Найчастіше використовуються такі методи прогнозування як екстраполяція, моделювання, експертиза, історична аналогія, прогнозні сценарії.

Методологія - це:

- 1) сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в певній науці;
- 2) вчення про методи пізнання та перетворення дійсності.

Методологія науки (гр.methodos - спосіб, метод і logos - наука, знання) - це система методологічних і методичних принципів і прийомів, операцій і форм побудови наукового знання. Філософський рівень методології функціонує у вигляді загальної системи принципів діалектики. Вона формує світоглядну концепцію світової науки, тобто основні вихідні теоретичні положення, які затвердилися в науці і які рівною мірою треба знати: і філософію, і правознавство, і туризмологію, і філологію. У кожній галузі науки є, крім загальних, ще й свої специфічні теоретичні вихідні положення, які становлять її теоретичний фундамент.

Найчастіше методологію тлумачать як сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в якійсь науці. Методику розуміють як сукупність прийомів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом. Методологія виконує такі функції:

- визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динаміку процесів та явищ;
- передбачає особливий шлях, за допомогою якого може бути досягнута науково-дослідна мета;
- забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається;
- допомагає введенню нової інформації; - забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці;
- створює систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних явищах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання.

Ці ознаки поняття «методологія», що визначають її функції в науці, дають змогу зробити такий висновок: методологія - це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища.

Розрізняють три види методології:

1. Філософську або фундаментальну - систему діалектичних методів, які є найзагальнішими і діють на всьому полі наукового пізнання, конкретизуючись і через загальнонаукову, і через часткову методологію.

2. Загальнонаукову, яка використовується в переважній більшості наук і базується на загальнонаукових принципах дослідження: історичному, логічному, системному, моделювання тощо. Сучасні дослідники в наукових розробках віддають перевагу системно-діяльнісному підходу, тобто дослідженню комплексної взаємодії суттєвих компонентів: потреба; суб'єкт; об'єкт; процеси; умови; результат. Це забезпечує цілісність, комплексність, структурність, взаємозв'язок з зовнішнім середовищем, цілеспрямованість і самоорганізацію

дослідження, створює умови комплексного вивчення будь-якої сфери людської діяльності.

3. Частково-наукову - сукупність специфічних методів кожної конкретної науки, які є базою для вирішення дослідницької проблеми.

Методологія має особливі форми, які відрізняються від наукових форм організації мислення і діяльності. Однією з них є ортогональна організація мислення і діяльності. Методологія якраз характеризується: а) як особлива форма кооперації особливих позицій і точок зору; б) як особливий засіб, потрібний для цієї кооперації. Групова діяльність відбувається за певними нормами, правилами імітування (методологічної гри). Методологічне осмислення проблем відбувається у певному ситуативному просторі міжособистісної взаємодії. Кожен учасник прагне адекватно витлумачити позицію організатора та інших учасників. Позиції, що передбачають кооперацію, мають особливі засоби, методи і відповідні їм уявлення чи бачення об'єкта. Кардинальна проблема – форми кооперації і типи зв'язків між кооперантами.

У схемі мислєдіяльності Г. Щєдровицький вирізняє три відносно автономні пояси: соціально організованого і культурно закріпленого колективного мислєдіяння, яке зумовлене конкретними проблемними ситуаціями та їх смисловими полями; поліфонічної і поліпарадигмальної думки-комунікації, котра відображається і закріплюється у словесних текстах, живе за принципами полілогу, суперечностей, конфліктів і проблематизацій; чистого мислення, яке розгортається в невербальних схемах, формулах, графіках, таблицях, картах, діаграмах, що можуть прочитуватися і використовуватися у процесах аналізованого мислення або як знакові форми, що зображують ідеальні об'єкти та ідеалізовані мисленнєві процедури, або як самі ці ідеальні об'єкти – мислєдіяльнісні чи природні, в котрі «впирається» наша думка. Для характеристики вищого рівня мислєдіяльності А. Фурман застосовує термін «методологування». Він обґрунтував ідею моделі професійного методологування як окремої дослідницької програми. За його твердженням, розмірковуючи спрямованість методологування зорієнтована на розуміння смислового навантаження знань, його соціокультурних і ціннісних наповнень. Методологування, на думку А. Фурмана, — системна мислєдіяльність в контексті смислових суб'єкт-суб'єктних відносин. Ігнорування їх є «наївним сцієнтизмом», згідно з яким об'єкт пізнання існує незалежно від суб'єкта.

У професійному методологуванні використовуються різні процедури: 1) категоризація – створення категорій; 2) концептизація – створення концептів; 3) конструктизація – створення конструктів; 4) концептуалізація – створення концепцій. Професійно використовувати категорії — означає зробити власне мислення могутнім засобом аналізу і розв'язання методологічних, наукових, суспільних проблем і життєвих завдань.

Лекція 2. Проблема категоріального апарату психології (2 год.)

Тема 1.2. Проблема категоріального апарату психології

Перелік основних питань:

- 1) Принцип відкритості категоріального апарату.
- 2) Базові категорії психології.
- 3) Метапсихологічні категорії

Завдання на СР:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Охарактеризувати принцип відкритості категоріального апарату.
2. Визначити категоріальний лад сучасної психології за Б.Ф. Ломовим.
3. Виокремити основні категорії сучасної психології за М.Г. Ярошевським.
4. Навести характеристику категоріального ладу сучасної психології за В.А. Роменцем.
5. Охарактеризуйте системи психології за Н. Смітом – як втілення провідного локусу причинності.
6. Проаналізуйте єдину теорію психічних процесів Л.М. Веккера.
7. Визначити інтегральні характеристики психіки – мовлення і свідомість.
8. Охарактеризуйте форми психічного життя за О.Б. Старовойтенко.

Література:

Основна: 1-4; 6.

Додаткова: 1-2; 5; 7.

Конспект лекції

Одним з принципів теоретичної психології є принцип відкритості її категоріального апарату. Формулюючи цей принцип, дослідники отримують унікальну можливість розширити базисні категорії з допомогою психологічного осмислення інших понять, фігуруючих у психології, отже, може бути споруджено нові діади: базисна категорія – метапсихологічна категорія. Категорії – найбільш загальні фундаментальні поняття, що відбивають істотні властивості й відносини між предметами і явищами об'єктивної дійсності.

Психологічні категорії – це найбільш загальні та суттєві поняття, через які розуміються й визначаються певні окремі поняття, що знаходяться на більш низьких рівнях ієрархічних сходів.

Так, найбільш загальна категорія психології, що є одночасно і її предметом, є психіка. Їй підлеглі такі загальнопсихологічні категорії, як форми психічного відображення, психічні явища, свідомість, особистість, діяльність, розвиток психіки та інші, яким, у свою чергу, підлеглі окремі психологічні категорії.

До окремих психологічних категорій відносять:

- відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення, емоції, почуття та волю;
- процеси, стани, властивості особистості (переживання, знання, відношення);
- підструктури особистості (біопсихічні властивості, особливості форм відображення, досвід, спрямованість, характер і здібності);
- мету, мотиви, дії;
- розвиток психіки у філогенезі й онтогенезі, созрівання, формування.

Категоріальний лад сучасної психології: за Б.Ф. Ломовим – відображення, діяльність, спілкування, особистість; за М.Г. Ярошевським, – дія, образ, мотивація, психосоціальне відношення, особистість; за В.А. Роменцем, – ситуація, мотивація, дія, післядія; вчинковий канон історичного розвитку психологічної науки; системи психології за Н. Смітом – як втілення провідного локусу причинності; єдина теорія психічних процесів Л.М. Веккера – екстероцептивні (когнітивні), інтероцептивні (емоційні), пропріоцептивні (регулятивно-вольові) процеси та наскрізні процеси (пам'ять, увага, увага); інтегральні характеристики психіки – мовлення і свідомість; тлумачення форм психічного життя, за О.Б. Старовойтенко (класи інтелектуальних,

спонукальних, почуттєвих, мнемічних, експресивних, свідомих, несвідомих психічних форм).

Основні наукові категорії є більш стабільними. Психологічні категорії ділять на 2 групи (за М.Г. Ярошевським та А.В.Петровським).

- Базисні (образ, мотив, переживання, дія, ставлення, індивід)
- Метапсихологіческие. (свідомість, цінність, почуття, діяльність, спілкування, особистість)

Крім того, автори виводять протопсихологічні категорії, що знаходяться у біосфері та екстра психологічні категорії – у ноосфері.

У якості саме категорій вони були виділені М.Г.Ярошевським.

Отже виводяться наступні гіпотетичні відповідності між базисними та метапсихологічними категоріями:

Образ → Свідомість

Мотив → Цінність

Переживання → Почуття

Дія → Діяльність

Ставлення → Спілкування

Індивід → Я

Категорія образу характеризує психологічну реальність зі сторони пізнання і є основою формування індивідуальних і соціально-групових картин світу. Це чуттєва форма психічного явища. Будучи завжди чуттєвим за своєю формою, образ за своїм змістом м. б. як чуттєвим (образ сприйняття, О. подання, послідовний О.), так і раціональним. Образ є найважливішим компонентом дій суб'єкта, орієнтуючи його в конкретній ситуації, спрямовуючи на досягнення поставленої мети.

Категорія мотиву. Мотив - це 1) матеріальний чи ідеальний «предмет», який спонукає і направляє на себе діяльність або вчинок; 2) психічний образ даного предмета. У широкому сенсі - це щось всередині суб'єкта, що спонукає його до дії, усвідомлений людиною сенс його дій. За допомогою мотиву піддаються опису поведінку людини, його цілі, цінності, механізми прийняття рішень.

Категорія особистість. Підходів до розуміння і пояснення особистості досить багато. Це пов'язано з тим, що поняття "особистість" є інтегральним і будь-яке, існуюче раніше і зараз визначення, виділяє лише окремі його аспекти.

Особистість у широкому сенсі - це конкретна людина, як суб'єкт діяльності, в єдності його індивідуальних властивостей і соціальних ролей. У вузькому сенсі - це якість індивіда, яке формується завдяки життю людини в суспільстві, в процесі її соціального розвитку.

Особистість - найважливіша серед метапсихологічних категорій. У ній виявляються інтегровані, до неї стягнуті всі базові категорії: індивід, образ, дія, мотив, ставлення, переживання.

Категорія дії - одиниця аналізу діяльності, спрямована на досягнення усвідомлюваної мети. Дія, як і вчинок, є буття людини, в ньому проявляється індивідуальність. Дія може бути відносно самостійним або входити в якості компонента в ширші структури діяльності. Структура Дії включає 3 основних компоненти: а) прийняття рішення; б) реалізація; в) контроль і корекцію.

Для тих категорій, на яких буде зосереджена увага, наведемо повну розгортку: протопсихологічні, базисні психологічні, метапсихологічні та екстрапсихологічні категорії:

Потреба – Мотив – Цінність – Ідеал

Реакція – Дія – Діяльність – Активність

Сигнал – Образ – Свідомість - Логос

Для розкриття названих проблем необхідно звернути увагу і на зв'язки між різними рівнями, і на зв'язки між категоріями. Базисні категорії, що виступають у функції логічного суб'єкта певної метапсихологічної категорії називають «категоріальним ядром».

Психологічні категорії не існують окремо, незалежно друг від друга, між ними існує зв'язок і співвідношення.

Лекція 3. Типи наукової раціональності в психології (2 год.)

Тема 2.4. Типи наукової раціональності в психології

Перелік основних питань:

- 1) Поняття «нормальної науки» та наукової революції.
- 2) Класичний, некласичний та постнекласичний етапи розвитку психології.
- 3) Періодизація психологічної науки за критерієм співвідношення об'єкта і суб'єкта наукового пізнання.

Завдання на СР:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Розкрийте поняття «нормальної науки» та наукової революції за Т. Куном.
 2. Охарактеризуйте наукові постулати наукового пізнання за Г. Фоллмером.
 3. Визначити класичний, некласичний та постнекласичний етапи розвитку психології: часові межі та загальна характеристика.
 4. Проаналізуйте дисциплінарну онтологію класичної психології (за О.Г. Асмоловим).
 5. Охарактеризуйте дисциплінарну онтологію некласичної психології (за Д.О. Леонтьєвим).
 6. Розкрийте поняття постнекласичної раціональності у психології (за М.С. Гусельцевою).
 7. Виокремити тетодологічні ознаки постнекласичної раціональності у психології: парадигмальна толерантність, надрефлексивність та соціальне конструювання.
 8. Охарактеризуйте тріаду психологічних раціональностей у психології (В.О. Татенко).
 9. Навести періодизацію психологічної науки за критерієм співвідношення об'єкта і суб'єкта наукового пізнання.
- Проаналізуйте розвиток принципу суб'єктності в психології: від психології суб'єкта до психології буття людини.

Література:

Основна: 1-5.

Додаткова: 1-3; 5; 7.

Конспект лекції

Термін «нормальна наука» означає дослідження, що спираються на одне чи кілька минулих наукових досягнень – досягнень, що протягом певного часу зізнаються певним науковим зі суспільством як основи щодо його подальшої практичної діяльності. З поняттям «нормальна наука» безпосередньо пов'язаний поняття «парадигми», оскільки нормальна наука, по Куну, це безроздільного

панування парадигми. Кун вважає, що нормальна наука - найвищою мірою кумулятивне підприємство, надзвичайно успішне у досягненні своєї мети, тобто у постійному розширенні меж наукового знання і набутій у його уточненні. Тому такого поняття, як прогрес, по Куну, має сенс тільки для нормальної науки.

Періоду «нормальної науки», Кун протиставляє діяльність вчених у рамках кризи, тобто період «екстраординарної» науки, причому, якщо метою нормальної науки є розробка парадигми, то мета наукових співтовариств під час екстраординарної науки – створення нової теорії до пояснень аномалій. Наукова революція, на відміну періоду поступового накопичення (кумуляції) знань, сприймається як такий некумулятивний епізод розвитку науки, під час яких стара парадигма заміщується в цілому або частково новою парадигмою, несумісною зі старою. Усвідомлення кризи становить передумову революції.

Цикли розвитку науки за Куном

- Нормальна наука: кожне нове відкриття піддається поясненню з позицій пануючої теорії.
- Екстраординарна наука. Криза в науці. Поява аномалій – нез'ясованих фактів. Збільшення кількості аномалій призводить до появи альтернативних теорій. У науці співіснує безліч протиборчих наукових шкіл.
- Наукова революція: формування нової парадигми.

Можна простежити три етапи розвитку науки, які відповідають трьом типам наукової раціональності, кожен із яких не заперечує попередній, а лиш обмежує зону його дії (як квантово-релятивістська фізика не заперечує класичну механіку, а лиш обмежує її сферу застосування малими швидкостями): класична, некласична і постнекласична раціональності.

Класичний тип наукової раціональності (XVII ст. – кін. XIX ст.) центрує свою увагу на об'єкті і намагається всіляко елімінувати усе, що відноситься до суб'єкта, засобів його діяльності і його операцій. Цінності, цілі науки, наукова картина світу детермінуються суб'єктом пізнання та культурою, домінуючими у ній світоглядними тенденціями (у термінології М. Фуко – дискурсами), але класична наука не осмислює їх, начебто виносить за дужки, разом із усім, що не має стосунку до об'єкта дослідження.

Некласичний тип раціональності (кін. XIX ст. – сер. XX ст.) враховує зв'язки між знаннями про об'єкт і характером засобів і операцій діяльності, і їх експлікація розглядається як необхідна умова об'єктивно-істинного опису і пояснення світу. Разом із тим лишається за дужками сам суб'єкт пізнання разом із культурно-дискурсивними факторами, хоча саме вони імпліцитно визначають, що саме і яким способом ми осмислюємо у світі.

Постнекласичний тип наукової раціональності (кін. XX ст.) розширює поле своєї рефлексії. Він враховує співвідношення отриманих знань про об'єкт не лише із засобами і операціями, але й із ціннісно-цільовими структурами, дискурсом, у рамках якого ці знання породжені. У контексті цих форм наукової раціональності аналізують історіогенез психологічної науки М.С. Гусельцева та В.О. Татенко. При цьому В.О. Татенко наголошує, що хоч історично ці три форми раціональності з'являлися послідовно, на сучасному етапі розвитку психології вони можуть існувати у вигляді тріади: класична психологія вивчає прості системи, некласична – складні системи, що саморегулюються, постнекласична – складні системи, що саморозвиваються і самоорганізуються.

В межах класичного ідеалу раціональності суб'єкт мислиться здатним неперервним чином відтворювати об'єкт так, щоб той був повністю артикульований зовнішнім, просторовим чином, тобто щоб не лишалось місця ні для чого внутрішнього, не контрольованого суб'єктом. Мова йде про принципову можливість відтворити раціонально зрозумілий об'єкт неперервним чином теоретично (чому відповідає, наприклад, застосування в теоретичній механіці диференційного числення, а отже, й нескінченно малих величин). Стосовно практики передбачається можливість нескінченного вдосконалення вимірювальних процедур, які в принципі апроксимують ідеальну точність величин, теоретично заданих щодо математичних просторових і часових точок, які не мають розміру.

Некласична психологія не відмовляється від суб'єкт-об'єктного позиціонування, проте різке розрізнення суб'єкта і об'єкта вже не має такого фундаментального значення, як у класичному філософському мисленні. Для некласичного типу раціональності дуже важко зберігати визначеність і непорушність меж цього відношення. У некласичному типі раціональності суб'єкт-об'єктна опозиція в значній мірі втрачає свій основоположний статус: некласична філософія задає семантико-аксіологічний вектор філософствування, перебуваючи усередині якого практично неможливо поставити жорстку подвійність суб'єкта та об'єкта. Некласичний відрізняється від класичного тим, що принцип об'єктивності знання доповнюється в ньому принципом урахування позиції суб'єкта пізнання.

Отже, класичний тип - центрує увагу тільки на об'єкт і виносить за думки усе, що стосується суб'єкта та засобів діяльності; некласичний тип - ідея відносності об'єктів до засобів і операцій діяльності, прояснення цих засобів і операцій створює істинне знання про об'єкт; постнекласичний тип - співвідносить об'єкт не тільки з засобами, і й з ціннісно-цільовими структурами діяльності.

Лекція 4. Постнекласична раціональність у сучасній психологічній науці (2 год.)

Тема 2.5. Постнекласична раціональність у сучасній психологічній науці

Перелік основних питань:

- 1) Історіогенез і методологічні засади постнекласичної психологічної науки.
- 2) Концепція конструювання реальності у сучасному психологічному дискурсі.
- 3) Методологічні принципи постнекласичної психології.

Завдання на СР:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Проаналізуйте процес історіогенези і методологічні засади постнекласичної психологічної науки.
2. Охарактеризуйте концептуальні підходи як передумови постнекласичної психології: теорія нестационарного Всесвіту, синергетична теорія, теорія єдності біо- та ноосфер.
3. Виокремити ознаки постнекласичної науки за І. Пригожиним: цілісність, складність, темпоральність.
4. Визначити поняття: предметне знання (категорії), постнекласична методологія (способи організації), цінності суб'єкта пізнання (світоглядні орієнтації).
5. Розкрийте концепція соціального конструктивізму.

6. Розкрийте концепцію конструювання реальності у сучасному психологічному дискурсі.

7. Визначити методологічні принципи постнекласичної психології.

Література:

Основна: 1; 3; 4-6.

Додаткова: 1-3; 5; 7.

Конспект лекції

Некласичний тип наукової раціональності, що сформувався в результаті третьої глобальної наукової революції із середини 90-х років XIX століття до кінця 20-х років XX століття («квантово-релятивістська революція»), характеризується особливим відношенням мислення до об'єкта й самого до себе, а саме: мислення відтворює об'єкт як вплетений у людську діяльність і будує образи об'єкта, співвідносячи їх з поданнями про історично сформовані засоби його освоєння. Четверта глобальна наукова революція розгортається в другій половині XX століття, особливо інтенсивно в останній його третині. Вона виводить нас за межі колишніх дисциплінарних наукових парадигм у простір між- і трансдисциплінарності й становлення постнекласичного типу раціональності, що розширює поле рефлексії над людською діяльністю.

Принципи: динамічної нестійкості, імовірності, незворотності, нелінійності, відкритості, самоорганізації.

Принципові відмінності постнекласичної раціональності від некласичної у психології М.С. Гусельцевою описуються за рядом параметрів: джерело натхнення, методологія, уявлення про розвиток, відношення людини і світу, інтелектуальний стиль, соціокультурний контекст, перевірка істинності теорії, організаційний аспект.

Докладніше. 1. Від пошуку знань до соціального конструювання. Цей напрям базується на ідеї Л. Вінтегштейна про вплив слів, які ми використовуємо, на характер тієї реальності, з якою ми маємо справу. 2. Від монолізму до діалогізму. Цей напрям спирається на некласичну ідею діалогу як особливої смислороджувальної реальності, що не зводиться до передачі інформації та інших односпрямованих процесів. При цьому діалог розглядається не лише як форма міжособистісної взаємодії, але й як форма взаємодії з об'єктивним світом культури, а також як форма взаємодії з самим собою. 3. Від ізольованого індивіда до життєвого світу, що означає неможливість вивчення людини ізольовано від контекстів її життєдіяльності. У зв'язку з цим у сучасній психології предметом досліджень все частіше стає життєвий шлях, стиль життя, життєві стратегії, життєві цілі та сенс життя. 4. Від детермінізму до самодетермінації. Ключову роль у самодетермінації відіграє рефлексивна свідомість, за допомогою якої особистість не дозволяє обставинам керувати власним життям. 5. Від потенціалізму до екзистенціалізму. Потенціалізм передбачає, що розвиток людини зводиться до повного розгортання вроджених потенцій, що спочатку закладені у ній на біологічному рівні. Екзистенціалізм же вважає, що головним фактором розвитку особистості є сама особистість. 6. Від кількісного підходу до якісного. Людську реальність створюють життєві світи, сенси, цілі та інші елементи, котрі неможливо описати через набір кількісних показників; вона потребує якісної характеристики змісту. Інакше кажучи, при описі психічних явищ слід спиратися на змісти, що підлягають не вимірюванням, а розумінню та інтерпретації. 7. Від констатуючої

стратегії до дієвої. Під цим позначенням об'єднуються усі методологічні традиції, що базуються на ідеї неklasичного дослідження, яке змінює реальність або породжує нову реальність на протипагу класичному типу дослідження, спрямованого на констатацію того, що є.

Застосування постнекласичної парадигми у психологічних дослідженнях дозволяє розглядати особистість у соціально-історичному та культурному контексті. При цьому особистість тлумачиться як творець власного життя, активний самодетермінований суб'єкт.

Лекція 5. Методологічні «повороти» в сучасній психології (2 год.)

Тема 2.6. Методологічні «повороти» в сучасній психології

Перелік основних питань:

- 1) Поняття «повороту» в сучасних гуманітарних дослідженнях.
- 2) Методологічні «повороти» другій половині ХХ – початку ХХІ ст.
- 3) Вплив методологічних «поворотів» на розвиток психологічної науки.

Завдання на СР:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте поняття «повороту» в сучасних гуманітарних дослідженнях.
2. Проаналізуйте методологічні «повороти» другій половині ХХ – початку ХХІ ст.
3. Розкрийте поняття антропологічного, онтологічного, герменевтичного поворотів.
4. Визначити значення просторовий іконічного, прагматичного поворотів у психології.
5. Розкрийте значення теологічного, перформативного, медіального поворотів у психології.
6. Проаналізуйте зміст лінгвістичного та наративного поворотів та їхній вплив на розвиток психологічної науки.

Література:

Основна: 1-4.

Додаткова: 1-3; 5; 8.

Конспект лекції

У ХХ столітті методологія наукового пізнання зазнала низки «поворотів» (антропологічний, онтологічний, герменевтичний, лінгвістичний, іконічний, прагматичний), які істотно змінили її зміст, виявили чимало нових проблем, поновому розставили акценти в дослідницьких стратегіях традиційної тематизації. На перший план перемістилася онтолого-гносеологічна проблематика, осмислення і розробка якої стали здійснюватися на принципово нових (некласичних, постнекласичних) засадах.

Термін «поворот» активно використовується у філософській літературі, починаючи з 60-х років ХХ століття. Він пов'язаний з іменем Річарда Рорті 17 (у 1967 році за його редакцією вийшла книга «Лінгвістичний поворот»). Хоча сам термін «лінгвістичний поворот» (англ. linguistic turn) був запозичений філософом у Густава Бергмана.

Термін «антропологічний поворот», на нашу думку, є досить умовним, оскільки говорити про остаточне виокремлення чітких меж цього повороту в

сучасній науці доволі складно. Проте існує спокуса, переважно серед ідеологів цього повороту, представляти його головним у філософії ХХ століття. Вважають, що він бере початок у ХІХ столітті з появою праць Фіхте, Фюрбаха, К'єркегора, Ніцше з виразною антропологічною тематикою. На думку Б. Маркова, антропологічний поворот у філософії пов'язаний з іменами В. Соловйова, М. Шелера, Х. Плеснера, М. Бубера, М. Бердяєва. Він виникає у відповідь на потребу в зміні класичної філософії, яка абсолютизувала розум і перетворила поняття «людина» на абстрактну ідею.

Лінгвістичний поворот – це термін, який описує ситуацію філософської думки першої половини ХХ століття, коли відбувається конституювання переходу від філософії свідомості до філософії мови, де остання стає обов'язковим атрибутом свідомості, пізнання, науки та є альтернативою картезіанського *cogito*. Характерною ознакою лінгвістичного повороту стає відмова від гносеологічної, психологічної проблематики у дослідженнях, натомість актуалізується дослідження смислу та значення, домінує ідея того, що мова постає чи не єдиним онтологічним підґрунтям знання.

Передумовами комунікативного повороту 60–90-х рр. ХХ століття слугувала діяльність представників аналітичної філософії, філософії герменевтичного напрямку та ін. Через поштовх до фундаментальних змін у речіщі філософії та методології науки відбулося утворення нової парадигми комунікативної філософії, що позначилося докорінною зміною способу мислення.

Прагматичний поворот змінив хід думки філософсько-наукового розвою з семантичного рівня до прагматичного. Термін прагматика як назву розділу семіотики – науки, що займається дослідженням знакових систем, запропонував Чарльз Моріс. У центрі розгляду прагматики постає аналіз використання мови, комунікації між людьми, а головна мета вбачається в синкретичному осмисленні проблеми людського взаєморозуміння. Соціокультурний простір відтворюється за допомогою практик, які втілюють у собі, концентрують, створюють і трансформують соціальність. Концепт «практики» набув широкого поширення наприкінці вісімдесятих років двадцятого століття внаслідок «прагматичного повороту», що привернув увагу дослідників до життєвого світу особистості, її повсякденності. За допомогою «практичного цілепокладання» (А. Шюц) практики синтезують наочне знання і досвід, є традиційним способом поведінки, що виконує регуляторну функцію, виступають сферою взаємопроникнення індивідуального і соціального. Отже, ідея соціальних практик звертає увагу на людину як суб'єкта, що творить події символічного і матеріального характеру (Ю.М. Резник).

У сучасному суспільстві чітко прослідковується тенденція домінування оптичного сприйняття, панування зображень і тотальної візуалізації. Цей процес знаходить своє відбиття й у філолофсько-психологічному дискурсі: сучасна соціокультурна ситуація характеризується дослідниками в термінах «пикторіального» (У. Мітчелл), «іконічного» (Г. Бем) або «візуального» (Ф. Джеймісон) повороту.

Різноманітність «поворотів» може сприяти самопозиціонуванню та реконфігурації гуманітарної науки. Наукові співтовариства лише виграють від виникнення нових «поворотів» — не тільки убік «множинних модерностей», але й убік множинності дискурсів (*multiple articulations*) у психологічному знанні. Більше того, цей ланцюжок «поворотів» може стати смисловим центром спільної роботи вчених різних країн.

Лекція 6. Міждисциплінарні дослідження в сучасній психології (2 год.)

Тема 2.7. Міждисциплінарні дослідження в сучасній психології

Перелік основних питань:

- 1) Сутність понять: міждисциплінарність, мультидисциплінарність, кросдисциплінарність, трансдисциплінарність.
- 2) Міждисциплінарний дискурс як одна із ознак сучасної постнекласичної науки.
- 3) Синергетика як міждисциплінарний науковий напрям.
- 4) Психологічна герменевтика.
- 5) Крос-культурні дослідження в психології.

Завдання на СР:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Розкрити сутність понять: міждисциплінарність, мультидисциплінарність, кросдисциплінарність, трансдисциплінарність.
2. Проаналізувати міждисциплінарний дискурс як одну з ознак сучасної постнекласичної науки.
3. Охарактеризувати синергетику як міждисциплінарний науковий напрям.
4. Визначити основні наукові принципи психологічної герменевтики.
5. Розкрити концепцію конструювання реальності у сучасному психологічному дискурсі.
6. Охарактеризуйте наративну психологію як напрям сучасної психології.
7. Розкрити сутність і зміст самопроекування особистості.
8. Охарактеризуйте фрактальний підхід у психологічній науці.
9. Навести приклади крос-культурних досліджень у психології.

Література:

Основна: 1-5.

Додаткова: 1-3; 6; 8.

Конспект лекції

Явище міждисциплінарності було визначено як утворення на межі наук синтетичних галузей знання в 70-х роках ХХ ст. Мультидисциплінарність – це співпраця, заснована на одночасному чи почерговому вивченні складної проблеми з перспектив кількох галузей знання. Кросдисциплінарність – це метод, що виводить дослідника поза рамки окремої дисципліни, але без співробітництва (кооперації) чи об'єднання (інтеграції) з відповідними дисциплінами. Кросдисциплінарність студіює предмет за допомогою методів, запозичених із дисциплін, що не мають безпосереднього відношення до предмета, наприклад соціологічне дослідження читача вітчизняної і зарубіжної літератури. Поняттям трансдисциплінарність окреслюють методологічну засаду застосування інтегрованих наукових підходів до проблем, що переходять межі усталених академічних дисциплін, як-от природне довкілля, енергія, здоров'я, культура. На відміну від мультидисциплінарності та інтердисциплінарності, мета яких завжди залишається в рамках дисциплінарного дослідження, трансдисциплінарність існує одночасно «між дисциплінами» і «крізь окремі дисципліни», руйнує кордони між

ними для досягнення єдності наших знань про світ, котрий не може повністю поміститися в рамках монодисциплінарного дослідження.

Міждисциплінарний дискурс у сучасній науці характеризується:

По-перше, наявна багатозначність в визначенні поняття «міждисциплінарність» відображає багатовимірність міждисциплінарності в неklasичній та постнеklasичній науці, складність змістових і функціональних її виявів.

По-друге, в перших визначеннях міждисциплінарності методологи науки акцентували здебільшого на змінах знаннєвого аспекту та визначали її як процес утворення на межі наук синтетичних галузей знання. В подальшому ці визначення поглиблювались до осмислення процесів узгодження мов та методів, переносів моделей та гіпотез з однієї дисципліни до іншої, і був виявлений евристичний сенс таких процесів.

По-третє, перспективною основою методології міждисциплінарності став системний підхід, який у якості наукової методології значно розширив практичні можливості міждисциплінарних досліджень та дозволив ввести у практику наукового пізнання полідисциплінарні дослідження. їх методологічна специфіка виявилась у використанні всіх попередніх типів міждисциплінарної комунікації.

По-четверте, з використанням теорії дисипативних структур та синергетики постали нові можливості міждисциплінарності, які відображені методологами в явищах кросдисциплінарності та трансдисциплінарності. Водночас головний акцент в оцінці евристичності міждисциплінарності та трансдисциплінарності переноситься зі знань та методів на комунікативність.

Синергетика (теорія самоорганізації) - молодий науковий напрям, що вивчає закони взаємопереходу порядку і хаосу, самоорганізації систем самої різної природи, виникло в 70-ті роки ХХ століття і за менш ніж 30 років свого існування зробила стрімку експансію в різні галузі наукового знання. І сама синергетика, і пов'язана з нею проблематика співвідношення порядку і хаосу стали свого роду загальнонауковою модою. До її ідей і методів звертаються фізики і математики, хіміки та біологи, економісти та соціологи, політологи та філософи. Важливою відмінною особливістю синергетики з'явилося і те, що вона формувалася як міждисциплінарний напрямок, на стику цілого ряду наукових дисциплін (фізики, математики, хімії, біології та ін), і тому як сам метод, так та висновки синергетики відразу здобули універсальний статус, що стосується світобачення та мі-роопісанія в цілому. Саме ця специфіка нового знання привернула до нього філософів, представників гуманітарного та соціального знання, які побачили в синергетиці пояснення універсальних, загальносвітових закономірностей розвитку і саморозвитку.

Психологічна герменевтика розглядається нами як напрям досліджень, що має вивчати психологічний аспект загальної герменевтичної проблематики, тобто проблеми розуміння та інтерпретації реальності, у тому числі психічної реальності людини, її особистого досвіду, що зафіксований у різного роду текстах, з'ясовувати психологічні механізми розуміння та інтерпретації вербальних та невербальних повідомлень, їх залежність від особистісних характеристик людини. Сучасна психологічна герменевтика спирається на методологічні положення конструктивізму, які стосуються ідеї про репрезентацію людині світу, навколишнього, реальності у цілому лише через призму культурних схем, зразків, моделей тощо. До них передусім належить мова як засіб конструювання "дійсності

другого порядку”. Ключовими поняттями психологічної герменевтики є поняття “розуміння”, “інтерпретація”, “текст” та “досвід”, у визначенні яких й досі немає одностайної думки.

Кроскультурна психологія бере свій початок у працях В. Вундта і французьких соціологів початку ХХ ст.: Г. Лебона, А. Фульє, Г. Тарда. Проте ці вчені не проводили емпіричних досліджень. Методологом кроскультурної психології став саме В. Вундт, який з 1900-1920 рр. розпочав видання грандіозної, 10-томної «Психології народів». Головним проявом «народного духу» він вважав мовну діяльність. Згідно поглядів В. Вундта основним методом «психології народів» було розуміння та порівняльна інтерпретація елементів культури. В сучасній кроскультурній психології домінує емпіричний метод. Предметом кроскультурних досліджень є особливості психіки і поведінки людей з точки зору їхньої обумовленості соціальними та культурними чинниками, специфічними для кожної із порівнюваних етнокультурних спільнот. Перш ніж проводити кроскультурне дослідження потрібно визначитися, які особливості психіки можуть потенційно підпадати під вплив культурних чинників, а також необхідно пояснити, що саме дослідник владає у визначення поняття «культури».

3. Семінарські заняття

Основними завданнями циклу семінарських занять є розвиток у аспірантів уміння працювати з психологічною літературою, готувати виступи, формулювати та відстоювати свою позицію, брати активну участь у дискусії; проводити критичний аналіз, оцінку і синтез нових та складних ідей та соціально-психологічних явищ.

Семінарське заняття 1. Основні методологічні підходи в психології (2 год.)

Тема 1.4. Основні методологічні підходи в психології

Мета: поширити та поглибити знання аспірантів про базові методологічні підходи в психології.

Питання для обговорення:

1. Особистісний підхід у психології.
2. Індивідуальний підхід як складова особистісного підходу.
3. Віковий підхід як складова особистісного підходу.
4. Діяльнісний підхід у психології: сутність та використання
5. Сутність системного підходу у психології.

Література:

Основна: 1-4; 6.

Додаткова: 2; 5-8.

Завдання на самостійну роботу аспірантів:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Розкрити сутність методологічного підходу у психології.
2. Проаналізуйте співвідношення принципу та підходу у психології.
3. Охарактеризуйте основні методологічні підходи у психології.
4. Розкрити сутність особистісного підходу в психології.
5. Визначити складові особистісного підходу як методологічного

інструменту.

6. Проаналізуйте основні тенденції представленості особистісного підходу.
7. Охарактеризувати індивідуальний підхід як складову особистісного підходу.
8. Визначити віковий підхід як складову особистісного підходу.
9. Охарактеризуйте діяльнісний підхід у психології.
10. Розкрийте сутність системного підходу у психології.

Семінарське заняття 1. Поняття про наукові парадигми в психології (2 год.)

Тема 2.2. Поняття про наукові парадигми в психології

Мета: систематизувати та закріпити знання аспірантів про наукові парадигми в психології

Питання для обговорення:

1. Поняття наукової парадигми.
2. Типологія парадигм і моделі світоустрою, що їм відповідають.
3. Природничо-наукова і соціально-культурна парадигми.
4. Природничо-наукова і гуманітарна парадигми.
5. Тенденція просування наукової психології від природничо-наукової орієнтації до гуманітарної.

Література:

Основна: 1-3.

Додаткова: 1-6.

Завдання на самостійну роботу аспірантів:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Визначити поняття наукової парадигми.
2. Навести типологію парадигм і моделі світоустрою, що їм відповідають.
3. Охарактеризуйте природничо-наукову і соціально-культурну парадигми (В.А. Барабанщиков).
4. Визначити позитивістську і гуманістичну парадигми (А.В. Юркевич).
5. Проаналізуйте зміст і сутність природничо-наукової і герменевтичної парадигм (Л. Гараи, М. Кечке).
6. Охарактеризувати природничо-наукову і гуманітарну парадигми (О.І. Єфремова).
7. Проаналізувати тенденцію просування наукової психології від природничо-наукової орієнтації до гуманітарної.

Семінарське заняття 3. Проблема кризи в психології та шляхи її подолання (2 год.)

Тема 2.3. Проблема кризи в психології та шляхи її подолання

Мета: систематизувати та поглибити знання аспірантів про проблему кризи в психології та шляхи її подолання

Питання для обговорення:

1. Поняття кризи у розвитку психології як науки та її основні ознаки.
2. Культурно-історичні і внутрішньонаукові (ідейно-концептуальні) детермінанти розвитку психології.

3. Культурна психологія, аксіологічна психологія та антропологічна психологія як відповіді на розв'язання кризової ситуації в методології психологічної науки.
4. Раціогуманістична та органічна психологія як відповіді на розв'язання кризової ситуації в методології психологічної науки.

Література:

Основна: 1-3; 6.

Додаткова: 2-4; 7.

Завдання на самостійну роботу аспірантів:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Визначити поняття кризи у розвитку психології як науки та її основні ознаки.
2. Проаналізувати культурно-історичні і внутрішньонаукові (ідейно-концептуальні) детермінанти розвитку психології.
3. Охарактеризувати основні принципи культурної психології.
4. Визначити основні ідеї аксіологічної психології.
5. Проаналізувати поняття антропологічної психології.
6. Охарактеризувати основні принципи раціогуманістичної психології.
7. Визначити основні ідеї органічної психології як відповіді на розв'язання кризової ситуації в методології психологічної науки.

4. Самостійна робота

До основних форм самостійної роботи аспірантів з вивчення курсу «Теоретичні і методологічні проблеми психології» слід віднести: опрацювання лекційного матеріалу та додаткове самостійне вивчення теоретичного матеріалу за підручниками та навчальними посібниками; підготовка до семінарських занять і виконання позааудиторних завдань.

Тема 1.3. Пояснювальні принципи психології (13 год.)

Метою самостійної роботи аспіранта є отримання знань про пояснювальні принципи психології.

Визначення та класифікація принципів психології: загальнофілософські принципи; загальнопсихологічні принципи; конкретно-наукові (галузеві) принципи. Загальнофілософські принципи: принцип історизму, принцип системності, принцип діалектичного протиріччя, принцип єдності якості та кількості, принцип діалектичного заперечення, принцип розвитку. Класифікація загальнопсихологічних принципів. Сутність основних принципів психології. Система основних принципів психології за О.М. Ткаченко: принцип детермінізму, принцип відображення, принцип єдності психіки та діяльності, принцип розвитку, принцип системності. Конкретнонаукові принципи: принципи соціальної психології, принципи інженерної психології, принципи педагогічної психології, принципи практичної психології та ін.

Література:

Основна: 1-4; 5; 6.

Додаткова: 4; 7; 8.

Тема 2.1. Історичні передумови і логіка розвитку психологічної науки

Метою самостійної роботи аспіранта є отримання знань про історичні передумови і логіку розвитку психологічної науки.

Психологія стародавнього світу. Психофізичний дуалізм. Експериментальна психологія і класичні школи (асоціативна психологія, структуралізм і гештальтизм, функціональна психологія, біхевіоризм, психологічний енергетизм, психологія діяльності) в боротьбі за цілісне вивчення психіки. Шляхи подолання розриву академічної (теоретичної) та емпіричної (практичної) психології: культурно-історичний, психотехнічний і моделюючий, у т. ч. системно-мислєдіяльнісний підходи.

Література:

Основна: 1-3; 5.

Додаткова: 2-4; 6; 8.

Тема 1.5. Методологічний паралелізм у психології (13 год.)

Метою самостійної роботи аспіранта є отримання знань про методологічний паралелізм у психології.

Об'єктивний і суб'єктивний методи. Номотетичний та ідіографічний підходи. Природничо-наукова і гуманітарна парадигми. Пояснювальна й описова психології. Q та R – методології. Гіпотетико-дедуктивний та емпірико-індуктивний методи. Методологічна триангуляція. Холістичний підхід.

Література:

Основна: 2-5.

Додаткова: 1-3; 7; 8.

V. Індивідуальні завдання

Мета індивідуальних завдань – сприяти поглибленню і розширенню теоретичних знань аспірантів з окремих тем навчальної дисципліни; отримати досвід самостійної роботи з навчальною та науковою літературою.

Індивідуальним завданням з навчальної дисципліни «Теоретичні і методологічні проблеми психології» є реферат.

Метою написання реферату є підтвердження рівня опанування аспірантами основних положень з обраної тематики, демонстрація знання відповідної літератури, вміння аналізувати матеріал, робити узагальнення та самостійні висновки.

Робота над рефератом передбачає поглиблене вивчення обраної психологічної проблеми, сучасної наукової літератури, а також оволодіння навичками логічного аналізу та узагальнення матеріалу, його системного викладу.

Тема реферату обирається аспірантом самостійно впродовж двох тижнів з початку семестру, виходячи із запропонованого переліку (Додаток Б). Окрім запропонованих, аспіранти можуть самостійно обирати тему реферату, обов'язково погоджуючи її з викладачем. У навчальній групі теми рефератів не повинні повторюватись.

Аспіранти подають реферат на кафедру психології і педагогіки разом із роздрукованим списком навчальної групи за два тижні до екзамену.

Вимоги до змісту та оформлення реферату

Загальний обсяг реферату 12-15 сторінок друкованого тексту українською мовою формату А4 тексту у редакторі Word

Стандарти: кегель – 14pt, міжрядковий інтервал – 1,5, шрифт Times New Roman, абзацний відступ – 1,25 см, поля: верхнє – 2 см, нижнє – 2 см, ліворуч – 3 см, праворуч – 1,5 см.

Реферат обов'язково повинен мати титульну сторінку, на якій розміщуються такі реквізити: назва університету, в наступному рядку – назва кафедри. Далі розміщується тема реферату, відомості про автора, місце й рік виконання реферату.

Титульний аркуш реферату має такі реквізити:

Розташовуються зверху в центрі –

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Кафедра психології і педагогіки

Далі посередині аркуша –

Реферат з дисципліни «Теоретичні і методологічні проблеми психології»
на тему «_____»

Нижче праворуч – прізвище та ім'я аспіранта, назва факультету.

Знизу по центру – Київ 2016

Структурно реферат повинен містити: зміст, вступ, основну частину (3-4 питання), висновки та список використаних джерел.

У вступі потрібно обґрунтувати теоретичну та практичну актуальність теми. В основній частині реферату необхідно глибоко та стисло розкрити поставлені питання; зазначати порядковими номерами посилання на використані літературні джерела (сайти). У висновках (2-3 сторінки), крім узагальнень, бажано викласти власний погляд на проблему. Список використаних джерел оформлюється за вимогами ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, з якими можна ознайомитись за посиланням: http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_3_4_2010/31.pdf

VI. Контрольні роботи

Виконання контрольних робіт не передбачено.

VII. Методичні вказівки.

Вивчення курсу «Теоретичні і методологічні проблеми психології» передбачає засвоєння аспірантами системи психологічних знань, основних понять за темами, ознайомлення з навчально-методичними матеріалами.

За кожною темою наводяться посилання на список основної та додаткової літератури, що не виключає можливості аспірантів самостійно по узгодженню з викладачем розширити цей список. Така робота по підбору релевантних наукових джерел може виявитись особливо корисною при підготовці аспіранта до залікової контрольної роботи.

Головною метою лекцій є мотивація і організація роботи аспірантів з навчальним матеріалом у міжсесійний період. Лекції проводяться з використанням мультимедійних презентацій (за наявності умов в аудиторії).

Проведення семінарських занять має бути практико орієнтованим. Головними завданнями семінарських занять є розвиток у аспірантів умінь працювати з науковою на навчальною літературою з психології, готувати доповіді, формулювати та відстоювати власну позицію, приймати активну участь у тематичній дискусії.

Основним завданням написання реферату є підтвердження рівня опанування аспірантами основних положень з обраної тематики, демонстрація знання відповідної літератури, вміння аналізувати матеріал, робити узагальнення та самостійні висновки. Робота над рефератом передбачає поглиблене вивчення обраної психологічної проблеми, сучасної наукової літератури, а також оволодіння навичками логічного аналізу та узагальнення матеріалу, його системного викладу.

Семестрова атестація – екзамен. Екзамен проводиться в письмовій формі. Час написання екзаменаційної роботи – 90 хвилин. Екзаменаційні білети містять 3 питання.

Методичне забезпечення:

1. Підручники та їх електронні форми.
2. Навчальні посібники та конспекти лекцій, презентації.
3. Мультимедійний проектор.

VIII. Рекомендована література

Основна

1. Гуцол С. Ю. Мифопорождение как объект психологической рефлексии : монография / С. Ю. Гуцол. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 339 с.

2. Історіографічні та методологічні координати теорій соціальної психології : [монографія] [Електронний ресурс] / М. М. Слюсаревський, В. В. Жовтянська, М. М. Скорик, Н. В. Хазратова та ін. ; за наук. ред. М. М. Слюсаревського ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 360 с. – Режим доступу : http://ispp.org.ua/bibl_1.htm

3. Максименко С. Д. Теоретико-методологічні проблеми психології особистості [Електронний ресурс] // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2010. – Випуск 7 – С. 3–18. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Pspl/2010_7/3-18.pdf

4. Методологічні та теоретичні проблеми психології : навчальний посібник / М. С. Корольчук, Ю. Л. Трофімов, В. І. Осьодло та ін. – К. : Ніка-Центр, 2008. – 336 с.

5. Проблемы психологической герменевтики [Електронний ресурс] / под ред. Н. В. Чепелевой. – К. : Изд-во Нац. пед. ун-та им. Н. П. Драгоманова, 2009. – 382 с. – Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/10227/1/Problemy_psi_germenevt2009_OCR.pdf

6. Титаренко Т. М. Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності : монографія [Електронний ресурс] / Т. М. Титаренко, О. М. Кочубейник, К. О. Черемних ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – К. : Міленіум, 2014. – 206 с. – Режим доступу : <http://ispp.org.ua/files/1423061573.pdf>

Додаткова

1. Асмолов А. Г. По ту сторону сознания. Методологические проблемы неклассической психологии [Електронний ресурс] / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, 2002. – 480 с. – Режим доступу : <http://detectivebooks.ru/book/26089960/>

2. Кочубейник О. М. Постмодерн : автентичність особистості та трансформація дискурсу соціальності / О. М. Кочубейник // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. праць. – К. : ІВЦ «Політехніка», 2010. – № 1(28). – С. 113–118.

3. Леонтьев Д. А. Неклассический вектор в современной психологии [Електронний ресурс] / Д. А. Леонтьев // Постнеклассическая психология. – 2005. – № 1(2). – С. 31–51. – Режим доступу : http://narrativepsy.narod.ru/num1-2005_51.html

4. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологи [Електронний ресурс] / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 226 с. – Режим доступу : <http://ru.bookzz.org/book/1285727/c0670c>

5. Осипова Н. О. Структурно-семиотический подход как аспект методологии гуманитарного знания / Н. О. Осипова [Электронный ресурс] // Культурологический журнал. – 2011. – № 3 (5). – Режим доступа : http://www.cr-journal.ru/rus/journals/79.html&j_id=7

6. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології (Досвід особистісно центрованої систематизації категоріально-порівняльного апарату): навчально-методичний посібник / В. В. Рибалка. – К. : Ніка-Центр, 2003. – 204 с.

7. Смутьсон М. Л. Категорія розвитку в сучасній психології [Електронний ресурс] / М. Л. Смутьсон // Технології розвитку інтелекту. – 2013. – № 4. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tri_2013_4_3.pdf

8. Ткаченко О. М. Принципи і категорії психології [Електронний ресурс] / О. М. Ткаченко. – К. : Вища шк., 1979. – 200 с. – Режим доступу : <http://ignorik.ru/docs/index-694533.html>

Інформаційні ресурси

Кампус НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://login.kpi.ua/>

РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Для оцінювання успішності аспірантів застосовується рейтингова система (РСО). РСО враховує:

- результати роботи аспірантів на лекціях;
- результати роботи аспірантів на семінарських заняттях;
- якість написання реферату;
- результати написання екзаменаційної контрольної роботи.

Система рейтингових (вагових) балів та критерії оцінювання

1. Робота аспірантів на лекційних заняттях

Ваговий бал – 3.

Максимальна кількість балів за роботу на лекційних заняттях дорівнює

3 бали × 6 л. з. = 18 балів.

Оцінювання роботи кожного аспіранта здійснюється на кожному лекційному занятті за двома показниками – присутністю і активністю:

***а) присутність* 1 бал × 6 л. з. = 6 балів.**

Критерії оцінювання:

1 – присутність на лекційному занятті;

0 – відсутність на лекційному занятті.

***б) активність* 2 бали × 6 л. з. = 12 балів.**

Критерії оцінювання:

2 – висока активність, яка свідчить про спрямованість на ґрунтовне засвоєння матеріалу;

1 – середня активність, що свідчить про спрямованість на формальне засвоєння матеріалу;

0 – низька активність, яка свідчить про ухиляння від засвоєння матеріалу.

2. Робота аспірантів на семінарських заняттях

Ваговий бал – 10.

Максимальна кількість балів на всіх семінарських заняттях дорівнює

10 балів × 3 с.з. = 30 балів.

Оцінювання роботи кожного аспіранта здійснюється на кожному семінарському занятті за трьома показниками – підготовленістю, активністю та присутністю:

***а) підготовленість* 7 балів × 2 с. з. = 14 балів.**

Критерії оцінювання:

6-7 балів – повна, чітка, викладена в певній логічній послідовності відповідь на всі поставлені питання, що свідчить про глибоке розуміння суті питання, ознайомлення аспіранта не лише з матеріалом лекцій, але й з підручником та додатковою літературою; висловлення аспірантом власної позиції щодо дискусійних проблем, якщо такі порушуються у питанні;

4-5 балів – не зовсім повна або не достатньо чітка відповідь на всі поставлені питання, що свідчить про правильне розуміння суті питання, ознайомлення аспіранта з матеріалом лекцій та підручника; незначні неточності у відповідях;

2-3 бали – відсутність відповіді на певні питання, або неправильна відповідь на них, що свідчить про поверхове ознайомлення аспіранта з навчальним матеріалом або значні похибки у відповідях;

1 бал – неправильна відповідь, що свідчить про незнання матеріалу, але намагання аспіранта висловити власне розуміння суті поставленого питання;

0 балів – відсутність відповіді.

б) активність 2 бали × 3 с. з. = 6 балів.

Критерії оцінювання:

2 – висока активність, що свідчить про ґрунтовну обізнаність з матеріалу та спрямованість на його опрацювання;

1 – достатня активність, що свідчить про обізнаність з матеріалу та спрямованість на його опрацювання;

0 – низька активність, що свідчить про неволодіння матеріалом та ухилення від участі у семінарському занятті.

в) присутність 1 бали × 3 с. з. = 3 балів.

Критерії оцінювання:

1 – присутність на семінарському занятті;

0 – відсутність на семінарському занятті.

За особливі досягнення в роботі на семінарському занятті двом кращим аспірантам може бути нараховано заохочувальні бали (+ 1 бал).

3. Реферат

Ваговий бал – 12.

Критерії оцінювання:

10-12 балів – творчий підхід до розкриття проблеми;

7-9 балів – глибоке розкриття проблеми, відображена власна позиція;

4-6 балів – обґрунтоване розкриття проблеми з певними недоліками;

1-3 балів – реферат компілятивного рівня, або тему розкрито неповно;

0 балів – незадовільно, тему не розкрито, реферат не зарахований.

За кожний тиждень із запізненням поданням реферату нараховуються штрафні бали (– 2 бали, але загалом не більш ніж – 6 балів). Наявність позитивних оцінок, отриманих аспірантом за реферат, є необхідною умовою його допуску до екзамену.

Отже, сума вагових балів контрольних заходів протягом семестру складає:

$$R_c = 3 \times 6 + 10 \times 3 + 12 = 60 \text{ балів.}$$

4. Екзаменаційна контрольна робота

Екзаменаційна складова шкали дорівнює 40% від **R**, а саме, 40 балів.

RE = 40 балів.

Необхідною умовою допуску до екзамену є рейтинг (**Rc**) не менше 50% від **RC**, тобто 30 балів.

Екзамен проводиться в письмовій формі. Час екзаменаційної контрольної роботи – 120 хвилин. Контрольне завдання містить 3 запитання за тематичними розділами навчальної дисципліни.

Приклад:

Екзаменаційне завдання № 1

1. Розкрити сутність особистісного підходу в психології.

2. Проаналізуйте зміст лінгвістичного та нарративного поворотів та їхній вплив на розвиток психологічної науки.

3. Охарактеризуйте форми психічного життя за О.Б. Старовойтенко.

Екзаменаційне завдання № 2

1. Проаналізуйте єдину теорію психічних процесів Л.М. Веккера.

2. Проаналізуйте методологічні «повороти» другій половини ХХ – початку ХХІ ст.

3. Виокремити рівні пізнання: емпіричне і теоретичне.

Екзаменаційне завдання № 3

1. Охарактеризуйте дисциплінарну онтологію неklasичної психології (за Д.О. Леонтьєвим).

2. Виокремити та охарактеризувати рівні методології: філософський, загальнонауковий, конкретнонауковий, методико-технологічний.

3. Розкрити сутність понять: міждисциплінарність, мультидисциплінарність, кросдисциплінарність, трансдисциплінарність.

Критерії оцінювання:

35-40 балів – повна, чітка, викладена в логічній послідовності відповідь на всі поставлені питання, що свідчить про глибоке розуміння суті питання, ознайомлення аспіранта не лише з матеріалом лекцій, але й з підручником та додатковою літературою; висловлення аспірантом власної позиції щодо дискусійних проблем, якщо такі порушуються у питанні;

25-34 балів – відповідь на всі поставлені питання, але не зовсім повна або не достатньо чітка, що свідчить про правильне розуміння суті питання, ознайомлення аспіранта з матеріалом лекцій та підручника; певні неточності у відповіді;

15-24 балів – достатньо поверхова відповідь на всі поставлені питання; суттєві помилки у відповіді; відсутність відповіді на одне питання при правильній, в цілому, відповіді на інші;

5-14 балів – правильна відповідь лише на одне питання при відсутності відповідей на інші або при неправильних відповідях на них;

0-4 балів – неправильна відповідь на поставлені питання, що свідчить про незнання відповідного навчального матеріалу, але намагання висловити власне розуміння суті поставленого питання; відсутність відповіді.

Розрахунок шкали (R) рейтингу

Сума вагових балів контрольних заходів протягом семестру складає:

$$RC = 6 \times 3 + 10 \times 3 + 12 = 60 \text{ балів.}$$

Рейтингова шкала з дисципліни складає

$$RD = RC + RE = 60 + 40 = 100 \text{ балів.}$$

Для отримання аспірантом відповідних оцінок (ECTS та традиційних) його рейтингова оцінка (RD) переводиться згідно з таблицею 1.

Таблиця 1.

$RD = Rc + Re$	Оцінка ECTS	Оцінка традиційна
95 – 100	A – відмінно	Відмінно
85 – 94	B – дуже добре	Добре
75 – 84	C – добре	
65 – 74	D – задовільно	Задовільно
60 – 64	E – достатньо (задовольняє мінімальні критерії)	
$RD < 60$	FX – незадовільно	Незадовільно
$Rc < 30$	F – незадовільно (потрібна додаткова робота)	Не допущений

РЕКОМЕНДОВАНА ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Теорія як складова наукового пізнання.
2. Рівні методології: філософський, загальнонауковий, конкретнонауковий, методико-технологічний.
3. Функції методології науки (В.В. Рибалка).
4. Рівні професійного.
5. Принцип відкритості категоріального апарату.
6. Категоріальний лад сучасної психології.
7. Поняття «нормальної науки» та наукової революції за Т. Куном.
8. Наукові постулати наукового пізнання за Г. Фоллмером.
9. Класичний, некласичний та постнекласичний етапи розвитку психології.
10. Дисциплінарна онтологія класичної психології (за О.Г. Асмоловим).
11. Дисциплінарна онтологія некласичної психології (за Д.О. Леонтьєвим).
Постнекласична раціональність у психології (за М.С. Гусельцевою).
12. Методологічні ознаки постнекласичної раціональності у психології.
13. Тріада психологічних раціональностей у психології (В.О. Татенко).
14. Періодизація психологічної науки за критерієм співвідношення об'єкта і суб'єкта наукового пізнання.
15. Розвиток принципу суб'єктності в психології.
16. Історіогенез і методологічні засади постнекласичної психологічної науки.
17. Ознаки постнекласичної науки за І. Пригожиним.
18. Концепція конструювання реальності у сучасному психологічному дискурсі.
19. Методологічні принципи постнекласичної психології.
20. Поняття «повороту» в сучасних гуманітарних дослідженнях.
21. Методологічні «повороти» другій половини ХХ – початку ХХІ ст.
22. Міждисциплінарний дискурс як одна із ознак сучасної постнекласичної науки.
23. Синергетика як міждисциплінарний науковий напрям.
24. Концепція конструювання реальності у сучасному психологічному дискурсі. Проблема автентичності особистості в соціально-сконструйованому світі.
25. Фрактальний підхід у психологічній науці.
26. Крос-культурні дослідження в психології.
27. Визначення методологічного підходу у психології.
28. Співвідношення принципу та підходу у психології.
29. Основні методологічні підходи у психології.
30. Особистісний підхід у психології.
31. Віковий підхід як складова особистісного підходу.
32. Діяльнісний підхід у психології.
33. Сутність системного підходу у психології.
34. Типологія парадигм і моделі світоустрою, що їм відповідають.
35. Тенденція просування наукової психології від природничо-наукової орієнтації до гуманітарної.
36. Поняття кризи у розвитку психології як науки та її основні ознаки.
37. Культурно-історичні і внутрішньонаукові (ідейно-концептуальні)

детермінанти розвитку психології.

38. Визначення та класифікація принципів психології.

39. Психологія стародавнього світу.

40. Шляхи подолання розриву академічної (теоретичної) та емпіричної (практичної) психології.

41. Номотетичний та ідіографічний підходи.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Визначити сутність наукового пізнання.
2. Розкрити зміст понять «пізнання» і «практика».
3. Охарактеризувати суб'єкт та об'єкт пізнання.
4. Виокремити рівні пізнання: емпіричне і теоретичне.
5. Визначити теорію як складову наукового пізнання.
6. Надати визначення теорії науки.
7. Охарактеризувати теорію як узагальнення фактів.
8. Визначити функції теорії
9. Виокремити елементи теорії.
10. Виокремити та охарактеризувати рівні методології: філософський, загальнонауковий, конкретнонауковий, методико-технологічний.
11. Розкрити функції методології науки (В.В. Рибалка).
12. Проаналізувати рівні професійного методологування
13. Охарактеризувати принцип відкритості категоріального апарату.
14. Визначити категоріальний лад сучасної психології за Б.Ф. Ломовим.
15. Виокремити основні категорії сучасної психології за М.Г. Ярошевським.
16. Навести характеристику категоріального ладу сучасної психології за В.А. Роменцем.
17. Охарактеризуйте системи психології за Н. Смітом – як втілення провідного локусу причинності.
18. Проаналізуйте єдину теорію психічних процесів Л.М. Веккера.
19. Визначити інтегральні характеристики психіки – мовлення і свідомість.
20. Охарактеризуйте форми психічного життя за О.Б. Старовойтенко.
21. Розкрийте поняття «нормальної науки» та наукової революції за Т. Куном.
22. Охарактеризуйте наукові постулати наукового пізнання за Г. Фоллмером.
23. Визначити класичний, некласичний та постнекласичний етапи розвитку психології: часові межі та загальна характеристика.
24. Проаналізуйте дисциплінарну онтологію класичної психології (за О.Г. Асмоловим).
25. Охарактеризуйте дисциплінарну онтологію некласичної психології (за Д.О. Леонтьєвим).
26. Розкрийте поняття постнекласичної раціональності у психології (за М.С. Гусельцевою).
27. Виокремити методологічні ознаки постнекласичної раціональності у психології: парадигмальна толерантність, надрефлексивність та соціальне конструювання.
28. Охарактеризуйте тріаду психологічних раціональностей у психології (В.О. Татенко).
29. Навести періодизацію психологічної науки за критерієм співвідношення об'єкта і суб'єкта наукового пізнання.
30. Проаналізуйте розвиток принципу суб'єктності в психології: від психології суб'єкта до психології буття людини.
31. Проаналізуйте процес історіогенези і методологічні засади постнекласичної

- психологічної науки.
32. Охарактеризуйте концептуальні підходи як передумови постнекласичної психології: теорія нестационарного Всесвіту, синергетична теорія, теорія єдності біо- та ноосфер.
 33. Виокремити ознаки постнекласичної науки за І. Пригожиним: цілісністю складності, темпоральність.
 34. Визначити поняття: предметне знання (категорії), постнекласична методологія (способи організації), цінності суб'єкта пізнання (світоглядні орієнтації).
 35. Розкрийте концепція соціального конструктивізму.
 36. Розкрийте концепцію конструювання реальності у сучасному психологічному дискурсі.
 37. Визначити методологічні принципи постнекласичної психології.
 38. Охарактеризуйте поняття «повороту» в сучасних гуманітарних дослідженнях.
 39. Проаналізуйте методологічні «повороти» другій половини ХХ – початку ХХІ ст.
 40. Розкрийте поняття антропологічного, онтологічного, герменевтичного поворотів.
 41. Визначити значення просторовий іконічного, прагматичного поворотів у психології.
 42. Розкрийте значення теологічного, перформативного, медіального поворотів у психології.
 43. Проаналізуйте зміст лінгвістичного та нарративного поворотів та їхній вплив на розвиток психологічної науки.
 44. Розкрити сутність понять: міждисциплінарність, мультидисциплінарність, кросдисциплінарність, трансдисциплінарність.
 45. Проаналізувати міждисциплінарний дискурс як одну з ознак сучасної постнекласичної науки.
 46. Охарактеризувати синергетику як міждисциплінарний науковий напрям.
 47. Визначити основні наукові принципи психологічної герменевтики.
 48. Розкрити концепцію конструювання реальності у сучасному психологічному дискурсі.
 49. Охарактеризуйте нарративну психологію як напрям сучасної психології.
 50. Розкрити сутність і зміст самопроекткування особистості.
 51. Охарактеризуйте фрактальний підхід у психологічній науці.
 52. Навести приклади крос-культурних досліджень у психології.
 53. Розкрити сутність методологічного підходу у психології.
 54. Проаналізуйте співвідношення принципу та підходу у психології.
 55. Охарактеризуйте основні методологічні підходи у психології.
 56. Розкрити сутність особистісного підходу в психології.
 57. Визначити складові особистісного підходу як методологічного інструменту.
 58. Проаналізуйте основні тенденції представленості особистісного підходу.
 59. Охарактеризувати індивідуальний підхід як складову особистісного підходу.
 60. Визначити віковий підхід як складову особистісного підходу.
 61. Охарактеризуйте діяльнісний підхід у психології.
 62. Розкрийте сутність системного підходу у психології.
 63. Визначити поняття наукової парадигми.

64. Навести типологію парадигм і моделі світоустрою, що їм відповідають.
65. Охарактеризуйте природничо-наукову і соціально-культурну парадигми (В.А. Барабанщиков).
66. Визначити позитивістську і гуманістичну парадигми (А.В. Юркевич).
67. Проаналізуйте зміст і сутність природничо-наукової і герменевтичної парадигм (Л. Гараи, М. Кечке).
68. Охарактеризувати природничо-наукову і гуманітарну парадигми (О.І. Єфремова).
69. Проаналізувати тенденцію просування наукової психології від природничо-наукової орієнтації до гуманітарної.
70. Визначити поняття кризи у розвитку психології як науки та її основні ознаки.
71. Проаналізувати культурно-історичні і внутрішньонаукові (ідейно-концептуальні) детермінанти розвитку психології.
72. Охарактеризувати основні принципи культурної психології.
73. Визначити основні ідеї аксіологічної психології.
74. Проаналізувати поняття антропологічної психології.
75. Охарактеризувати основні принципи раціогуманістичної психології.
76. Визначити основні ідеї органічної психології як відповіді на розв'язання кризової ситуації в методології психологічної науки.
77. Визначити та класифікувати принципи психології
78. Охарактеризувати психологію стародавнього світу.
79. Проаналізувати шляхи подолання розриву академічної (теоретичної) та емпіричної (практичної) психології.
80. Визначити об'єктивний і суб'єктивний методи психології.
81. Охарактеризуйте момотетичний та ідіографічний підходи.